

Repertoriul jurisprudenței

CONCLUZIILE AVOCATULUI GENERAL
ELEANOR SHARPSTON
prezentate la 11 iulie 2013¹

Cauza C-209/12

**Walter Endress
împotriva
Allianz Lebensversicherungs-AG**

[cerere de decizie preliminară formulată de Bundesgerichtshof (Germania)]

„Asigurare de viață — Drept de renunțare — Perioadă de renunțare — Punct de pornire și durată — Comunicarea informațiilor”

1. În conformitate cu dreptul Uniunii, titularul unei polițe de asigurare de viață trebuie să dispună de o perioadă cuprinsă între 14 și 30 de zile de la data la care a fost informat despre încheierea contractului (denumită în continuare „perioada de anulare”)² în care să poată anula contractul în cauză și, înainte de încheierea contractului, trebuie informat cu privire la modalitățile de exercitare a acestui drept de anulare. Ce se întâmplă în cazul în care acesta nu a fost informat cu privire la aspectele menționate mai sus? Poate anula contractul? În cazul unui răspuns afirmativ, dreptul Uniunii se opune unei măsuri naționale în conformitate cu care acest drept se stinge la un an de la plata celei dintâi prime de asigurare, indiferent dacă titularului poliței i s-au comunicat sau nu i s-au comunicat informațiile obligatorii privind dreptul de anulare?
2. Acestea sunt aspectele principale care trebuie analizate pentru a răspunde la întrebarea adresată în prezenta cauză.

1 — Limba originală: engleza.

2 — În directiva relevantă, această perioadă este denumită „dreptul de reziliere”: a se vedea punctul 9 de mai jos.

Dreptul Uniunii

A doua directivă privind asigurarea de viață

3. Directiva 90/619/CEE a Consiliului (denumită în continuare „A doua directivă privind asigurarea de viață”)³ a modificat și a completat Directiva 79/267/CEE a Consiliului (denumită în continuare „Prima directivă privind asigurarea de viață”)⁴, care reglementa „asigurarea de viață”, definită drept „acea categorie de asigurări care include, în special, asigurarea de supraviețuire, asigurarea de deces, asigurarea mixtă, asigurarea de viață cu restituirea primelor, asigurarea de căsătorie, asigurarea de naștere”⁵ [traducere neoficială].

4. A doua și A treia directivă privind asigurarea de viață au avut ca obiectiv principal instituirea unei piețe interne a asigurărilor de viață, inclusiv a libertății de a presta servicii de asigurare de viață⁶.

5. Potrivit articolului 4 alineatul (1) din A doua directivă privind asigurarea de viață, legea aplicabilă era în principiu legea statului membru al angajamentului, deși, în cazul în care legea statului respectiv permitea acest lucru, părțile puteau să aleagă legea unei alte țări. „Statul membru al angajamentului” era definit la articolul 2 litera (e) din această directivă ca fiind „statul membru în care asiguratul [avea] domiciliul obișnuit sau, în cazul în care asiguratul [era] o persoană juridică, statul membru în care se afl[a] unitatea acestuia la care se referă contractul” [traducere neoficială].

6. Astfel cum a fost modificat prin articolul 30 din A treia directivă privind asigurarea de viață, articolul 15 din A doua directivă privind asigurarea de viață prevedea următoarele:

„(1) Fiecare stat membru prevede că titularul unei polițe de asigurare care încheie un contract individual de asigurare de viață dispune de o perioadă cuprinsă între 14 și 30 de zile de la data la care a fost informat despre încheierea contractului în care poate anula contractul în cauză.

Înaintarea unui preaviz de anulare de către titularii de polițe de asigurare îi eliberează pe aceștia de orice obligație viitoare care rezultă din contract.

Restul efectelor legale și condițiile de anulare sunt determinate de legislația aplicabilă contractului definită la articolul 4, în special cu privire la aranjamentele pentru informarea titularului poliței de asigurare în legătură cu încheierea contractului.

3 — Directiva 90/619/CEE a Consiliului din 8 noiembrie 1990 de coordonare a actelor cu putere de lege și a actelor administrative privind asigurarea directă de viață, de stabilire a dispozițiilor destinate să faciliteze exercitarea eficientă a libertății de a presta servicii și de modificare a Directivei 79/267/CEE (JO L 330, p. 50). A doua directivă privind asigurarea de viață a fost modificată prin Directiva 92/96/CEE a Consiliului din 10 noiembrie 1992 de coordonare a actelor cu putere de lege și a actelor administrative privind asigurarea directă de viață și de modificare a Directivelor 79/267/CEE și 90/619/CEE (A treia directivă privind asigurarea de viață) (JO L 360, p. 1, denumită în continuare „A treia directivă privind asigurarea de viață”). La rândul său, această din urmă directivă a fost modificată de mai multe ori. A doua directivă privind asigurarea de viață a fost abrogată prin Directiva 2002/83/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 5 noiembrie 2002 privind asigurarea de viață (JO L 345, p. 1, Ediție specială, 06/vol. 4, p. 192, denumită în continuare „Directiva 2002/83”) care a fost, la rândul său, abrogată prin Directiva 2009/138/CE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 noiembrie 2009 privind accesul la activitate și desfășurarea activității de asigurare și de reasigurare (Solvabilitate II) (JO L 335, p. 1). Articolele 35 și 36 din Directiva 2002/83 privesc dreptul de anulare și, respectiv, obligația de a comunica anumite informații titularilor de polițe. Termenii acestora sunt similari cu cei în litigiu în prezenta cauză. În prezentele concluzii, A doua directivă privind asigurarea de viață și A treia directivă privind asigurarea de viață vor fi denumite în mod colectiv „A doua și A treia directivă privind asigurarea de viață”. Întrucât ambele directive menționate sunt în prezent abrogate, trimiterile la acestea din cuprinsul prezentelor concluzii vor fi făcute la timpul trecut.

4 — Directiva 79/267/CEE a Consiliului din 5 martie 1979 de coordonare a actelor cu putere de lege și a actelor administrative privind inițierea și exercitarea activității de asigurare directă de viață (JO L 63, p. 1), cu modificările ulterioare (abrogată ulterior prin Directiva 2002/83).

5 — Articolul 1 alineatul (1) litera (a) din Prima directivă privind asigurarea de viață.

6 — A se vedea de exemplu considerentul (19) al celei de A treia directive privind asigurarea de viață.

(2) Statele membre nu trebuie să aplice alineatul (1) contractelor cu o durată egală sau mai mică de șase luni, nici în cazul în care, datorită situației titularului poliței de asigurare sau condițiilor în care se încheie contractul, titularul nu are nevoie de protecția specială în cauză. Statele membre specifică în legislația lor cazurile în care nu se aplică alineatul (1).” [traducere neoficială]

A treia directivă privind asigurarea de viață

7. Potrivit considerentului (23) al celei de A treia directive privind asigurarea de viață:

„[...] în cadrul unei piețe unice a asigurărilor, consumatorul va beneficia de o gamă mai largă și mai variată de contracte; [...] pentru a beneficia pe deplin de această diversitate și de concurența mai mare, consumatorul trebuie să primească toate informațiile care îi sunt necesare pentru a alege contractul cel mai adecvat nevoilor sale; [...] această cerință privind informarea este cu atât mai importantă cu cât durata angajamentelor poate fi foarte lungă; [...] în consecință, este necesar ca dispozițiile minime să fie coordonate astfel încât consumatorul să primească informații clare și exacte cu privire la caracteristicile esențiale ale produselor care îi sunt propuse, precum și datele de contact ale organismelor în fața cărora pot formula reclamații titularii de polițe, persoanele asigurate sau beneficiarii contractelor.” [traducere neoficială].

8. Articolul 31 stabilea obligația de comunicare a informațiilor titularului poliței înainte de încheierea contractului:

„(1) Înainte de încheierea contractului de asigurare, titularului poliței de asigurare i se comunică cel puțin informațiile enumerate în secțiunea A din anexa II.

(2) Titularul poliței de asigurare este informat pe întreaga durată a contractului cu privire la orice modificare privind informațiile enumerate în secțiunea B din anexa II.

(3) Statul membru al angajamentului poate cere întreprinderii de asigurare să furnizeze informații suplimentare celor enumerate în anexa II numai în cazul în care sunt necesare pentru ca titularul să înțeleagă exact elementele esențiale ale angajamentului.

(4) Modalitățile de aplicare a prezentului articol și a anexei II sunt stabilite de statul membru al angajamentului.” [traducere neoficială]

9. Anexa II enumera „informațiile care [trebuiau] comunicate titularului poliței înainte de încheierea contractului (A) sau pe durata contractului (B)”. Informațiile menționate trebuiau „comunicate în mod clar și exact, în scris, într-o limbă oficială a statului membru al angajamentului”. Secțiunea A conținea un tabel: coloana din partea stângă includea informații cu privire la întreprinderea de asigurări, iar coloana din partea dreaptă conținea informații despre angajamentul asumat. În ultima coloană menționată, punctul 13 enumera, în versiunea franceză, „modalités d’exercice du droit de renonciation”, iar în versiunea engleză, „[a]rrangements for application of the cooling-off period”, mai exact, perioada în care putea fi exercitat dreptul de anulare⁷. Versiunea în limba germană, care se referea la „Ausübung des Widerrufs[-] und Rücktritt[s]rechts”, părea să privească aspecte diferite ale dreptului de anulare.

7 — A se vedea de asemenea, de exemplu, versiunea în limba olandeză („[w]ijze van uitoefening van het recht van opzegging”) și versiunea în limba spaniolă („[m]odalidades de ejercicio del derecho de renuncia”).

Dreptul național

10. Articolul 5a din *Versicherungsvertragsgesetz* (Legea privind contractele de asigurare, denumită în continuare „VVG”), în versiunea aplicabilă la momentul relevant din procedura principală (denumit în continuare „articolul 5a din VVG în versiunea sa inițială”), prevedea:

„(1) În cazul în care, la data depunerii cererii, asigurătorul nu a comunicat titularului condițiile de asigurare sau nu a informat consumatorul în conformitate cu articolul 10a din *Versicherungsaufsichtsgesetz*^[8], contractul se consideră a fi încheiat în temeiul poliței de asigurare, al condițiilor de asigurare și al informării consumatorului care prezintă relevanță pentru conținutul contractului, în cazul în care titularul nu retractează în scris, în termen de paisprezece zile de la data punerii la dispoziție a documentelor. [...]

(2) Termenul începe să curgă de la data la care titularul dispune de polița de asigurare și de toate documentele prevăzute la alineatul (1) și a fost informat în scris, în mod clar lizibil, la momentul emiterii poliței, cu privire la dreptul de retractare, la data începerii termenului și la durata contractului. Sarcina probei în ceea ce privește primirea documentelor revine asigurătorului. Pentru respectarea termenului, este suficientă expedierea în termen a declarației de retractare. Prin derogare de la prima teză, dreptul de retractare se stinge într-un an de la plata primei prime de asigurare.”

11. Deși articolul 5a din VVG în versiunea sa inițială a fost modificat de la 31 decembrie 2007, se pare că acesta încă se aplică unui număr semnificativ de contracte de asigurare de viață încheiate anterior acestei date.

12. În articolul 5a din VVG în versiunea sa inițială se utilizau termenii din limba germană „widerspricht”, „Widerspruchsrecht” și „Widerspruch”. Acești termeni sunt diferiți de cei utilizați la articolul 15 din A doua directivă privind asigurarea de viață (care utilizează termenii „zurückzutreten”, „zurücktritt” și „Rücktritts”) și de cei utilizați în cuprinsul expresiei „Ausübung des Widerrufs[-] und Rücktritt[s]rechts”, care figura în anexa II la A treia directivă privind asigurarea de viață.

13. În prezentele concluzii, ne vom concentra mai degrabă asupra explicațiilor date în cursul procedurii cu privire la modul în care a operat articolul 5a din VVG în versiunea sa inițială decât asupra eventualelor nuanțări ale semnificației termenilor „widerspricht”, „Widerspruchsrecht” și „Widerspruch”, utilizați în legislația germană⁹.

Situația de fapt, procedura și întrebarea preliminară

14. Domnul Endress a dorit să încheie cu Allianz Lebensversicherungs-AG (denumită în continuare „Allianz”) un contract de asigurare de viață care urma să intre în vigoare la 1 decembrie 1998.

15. Domnul Endress a primit condițiile generale și o notă documentară abia în momentul în care Allianz i-a trimis polița de asigurare. Conform constatărilor cu privire la situația de fapt ale instanței de apel, obligatorii pentru Bundesgerichtshof (denumită în continuare „instanța de trimitere”), nici atunci când a acceptat oferta domnului Endress, Allianz nu l-a informat în mod corespunzător cu privire la drepturile sale garantate la articolul 5a din VVG în versiunea sa inițială¹⁰.

16. În consecință, instanța de trimitere a concluzionat că perioada de 14 zile prevăzută la articolul 5a din VVG în versiunea sa inițială nu a început să curgă.

8 — Legea privind supravegherea societăților de asigurare.

9 — A se vedea punctele 28-32 de mai jos.

10 — A se vedea punctul 10 de mai sus.

17. În temeiul contractului, trebuia plătită o primă anuală timp de cinci ani. În conformitate cu condițiile generale aplicabile contractului, valoarea de răscumpărare în caz de denunțare era limitată la valoarea garanției în caz de deces.

18. În perioada decembrie 1998-decembrie 2002, domnul Endress a plătit prime de asigurare. Se pare că acesta a plătit o primă suplimentară în 2004.

19. La 1 iunie 2007, domnul Endress a trimis o notificare cu privire la intenția sa de a denunța contractul de la 1 septembrie 2007. Societatea de asigurare i-a plătit acestuia în septembrie 2007 o valoare de răscumpărare inferioară sumei tuturor primelor împreună cu dobânzile aferente.

20. Prin scrisoarea din 31 martie 2008 (așadar, după mai mult de un an de la plata celei dintâi prime), domnul Endress și-a exercitat drepturile prevăzute la articolul 5a din VVG în versiunea sa inițială. Acesta susținea că respectivul contract nu era încheiat în mod valabil și solicita asigurătorului rambursarea tuturor primelor împreună cu dobânzile aferente (după compensarea cu valoarea de răscumpărare). Este neclar modul și momentul în care domnul Endress a aflat sau a fost informat despre dreptul de care beneficia în conformitate cu articolul 5a din VVG în versiunea sa inițială, precum și despre modalitățile de exercitare ale acestui drept.

21. Instanța de prim grad jurisdicțional a respins cererea domnului Endress prin care acesta solicita asigurătorului plata unei sume suplimentare. Instanța de apel a respins apelul formulat de domnul Endress împotriva acestei decizii.

22. Drept urmare, domnul Endress a formulat recurs în fața Bundesgerichtshof, care consideră că soluționarea recursului depinde de aspectul dacă A doua și A treia directivă privind asigurarea de viață se opuneau unei norme conform căreia dreptul conferit titularului poliței de articolul 5a alineatul (2) din VVG în versiunea sa inițială se stinge după un an de la data plății celei dintâi prime de asigurare (denumită în continuare „norma privind termenul de un an”). În acest context, instanța de trimitere a suspendat procedura și a adresat Curții următoarea întrebare:

„Articolul 15 alineatul (1) prima teză din [A doua directivă privind asigurarea de viață] trebuie interpretat, luând în considerare articolul 31 alineatul (1) din [A treia directivă privind asigurarea de viață], în sensul că se opune unei reglementări – precum articolul 5a alineatul (2) a patra teză din [VVG în versiunea aplicabilă la momentul relevant] – conform căreia dreptul de retragere sau de retractare se stinge în termen de cel mult un an de la plata primei prime de asigurare chiar și în cazul în care titularul nu a fost informat cu privire la dreptul de retragere sau de retractare?”

23. Domnul Endress, Allianz, guvernul german și Comisia au depus observații scrise și au prezentat observații orale în ședința care a avut loc la 24 ianuarie 2013.

Apreciere

Considerații introductive

24. Din decizia de trimitere rezultă că domnul Endress a susținut în fața instanțelor germane că norma privind termenul de un an este contrară celei de A doua și celei de A treia directive privind asigurarea de viață.

25. În consecință, vom analiza aspectul dacă A doua și A treia directivă privind asigurarea de viață se opuneau unei dispoziții precum articolul 5a din VVEG în versiunea sa inițială, care conținea norma privind termenul de un an, și, în cazul unui răspuns negativ, vom analiza consecințele acestei concluzii pentru prezenta cauză.

26. Deși articolul 5a din VVG nu mai este în vigoare în versiunea sa inițială¹¹, un număr considerabil de contracte de asigurare de viață rămâne sub incidența acestei dispoziții. În consecință, hotărârea Curții în prezenta cauză este susceptibilă să influențeze și alți titulari de polițe decât domnul Endress¹². Aceasta poate prezenta de asemenea relevanță pentru titularii de polițe care au semnat contracte de asigurare de viață în temeiul unei alte dispoziții decât articolul 5a din VVG în versiunea sa inițială, în măsura în care dreptul de anulare a acestor contracte face obiectul unei norme identice (sau similare) privind termenul de un an.

27. Observațiile din prezenta cauză au oferit numai o descriere parțială a legislației germane privind asigurarea de viață și a caracteristicilor specifice ale formării și ale anulării contractelor de asigurare de viață de tipul celor descrise la articolul 5a din VVG în versiunea sa inițială.

28. Potrivit instanței de trimitere, această dispoziție se aplica în cazul contractelor formate în conformitate cu ceea ce denumim „modelul de remitere a unei polițe”. Conform acestei abordări, cererea solicitantului de a încheia o asigurare de viață constituia oferta sa de a contracta, iar asigurătorul accepta această ofertă prin transmiterea către solicitant a poliței de asigurare, a condițiilor generale de asigurare și a unei note documentare. Se pare că respectivul contract se încheia numai după trecerea unui termen de 14 zile de la comunicarea acestor documente și cu condiția ca, în această perioadă, solicitantul să nu își exprime intenția de a nu fi obligat prin contract. Astfel, potrivit dreptului german, contractul era în mod provizoriu lipsit de validitate în această perioadă. În cazul în care solicitantul nu reacționa în această perioadă, contractul era încheiat la data la care solicitantul primea polița de asigurare, condițiile generale și nota documentară. În cazul în care asigurătorul nu comunica în mod adecvat aceste documente viitorului titular al poliței, termenul de 14 zile nu începea să curgă. Cu toate acestea, după trecerea unui an de la plata celei dintâi prime de asigurare, solicitantul nu își mai putea exprima intenția de a nu fi obligat prin contract.

29. Întrebarea instanței de trimitere privește în special articolul 5a alineatul (2) a patra teză din VVG în versiunea sa inițială, potrivit căruia solicitantul nu își mai poate exprima intenția de a nu fi obligat prin contract după trecerea unei perioade de un an de la plata celei dintâi prime de asigurare – chiar dacă, astfel cum subliniază instanța de trimitere, asigurătorul nu a comunicat niciodată informațiile relevante (inclusiv pe cele cu privire la dreptul solicitantului de a-și exprima intenția de a nu fi obligat prin contract) și, așadar, termenul de 14 zile nu a început să curgă niciodată.

30. Instanța de trimitere analizează norma privind termenul de un an în lumina dispozițiilor din A doua și din A treia directivă privind asigurarea de viață care priveau dreptul de anulare ulterior notificării cu privire la încheierea contractului și, respectiv, obligația de a comunica solicitantului (și anume viitorului titular al poliței) anumite informații înainte de încheierea contractului.

31. Nu ne este clar dacă legislația națională relevantă trebuie interpretată în sensul că privește dreptul de *anulare* în sensul articolului 15 din A doua directivă privind asigurarea de viață sau un alt drept diferit disponibil solicitantului care dorește să se opună *încheierii* contractului de asigurare de viață și care nu este prevăzut în această dispoziție.

32. Textul articolului 5a din VVG în versiunea sa inițială sugerează că obiectul acestei dispoziții era „Widerspruchsrecht”, în timp ce versiunea în limba germană a articolului 15 din A doua directivă privind asigurarea de viață descrie împrejurările în care titularul poliței „zurücktritt” („se retrage”), iar versiunea în limba germană a anexei II la A treia directivă privind asigurarea de viață definește informațiile care trebuie comunicate înainte de încheierea contractului în sensul că includ „Ausübung

11 — A se vedea punctul 11 de mai sus.

12 — Într-adevăr, pe rolul Curții se află în prezent mai multe cauze similare: cauza Gawelczyk (C-439/12), cauza Krieger (C-459/12), cauza Lange (C-529/12) și cauza Merten (C-590/12).

des Widerrufs[-] und Rücktritt[s]rechts”. În schimb, prin intermediul întrebării sale, instanța de trimitere solicită Curții să analizeze noțiunea „Rücktritts- oder Widerspruchsrecht”, care s-ar părea că privește atât (o parte din) dreptul reglementat de A doua și de A treia directivă privind asigurarea de viață, cât și dreptul care face obiectul articolului 5a din VVG în versiunea sa inițială.

33. Pentru a ajuta instanța de trimitere, evitând în același timp să adoptăm o opinie definitivă cu privire la interpretarea dreptului german, vom analiza separat următoarele două întrebări: (i) A doua și A treia directivă privind asigurarea de viață se opun unei norme conform căreia dreptul de anulare nu ar mai putea fi exercitat în cel mult un an de la plata celei dintâi prime de asigurare, independent de faptul dacă titularului poliței i s-au comunicat informațiile obligatorii cu privire la dreptul de anulare, și (ii) ignorând dreptul de anulare în sensul articolului 15 din A doua directivă privind asigurarea de viață, A doua și A treia directivă privind asigurarea de viață se opun formării contractelor de asigurare de viață pe baza termenilor descriși într-o dispoziție precum articolul 5a din VVG în versiunea sa inițială? Prima întrebare pornește de la premisa că această dispoziție de drept național privea dreptul de anulare în sensul celei de A doua și al celei de A treia directive privind asigurarea de viață; a doua întrebare presupune că situația era diferită.

Presupunând că articolul 5a din VVG în versiunea sa inițială privea dreptul de anulare: A doua și A treia directivă se opuneau regulii privind termenul de un an?

34. Potrivit articolului 15 alineatul (1) din A doua directivă privind asigurarea de viață, perioada de anulare începea să curgă din momentul notificării titularului poliței cu privire la încheierea contractului. Acest punct de plecare se baza pe două premise: în primul rând, numai un contract care a fost încheiat poate fi anulat și, în al doilea rând, titularul unei polițe nu își poate exercita dreptul de anulare decât în cazul în care a fost informat cu privire la acest drept în timp util și în mod adecvat. Astfel, articolul 31 din A treia directivă privind asigurarea de viață prevedea că informațiile relevante, astfel cum erau definite în anexa II la această directivă, trebuiau comunicate solicitantului înainte de încheierea contractului.

35. Cu toate acestea, articolul 15 din A doua directivă privind asigurarea de viață nu prevedea consecințele nerespectării obligației de comunicare a informațiilor, care includeau modalitățile de exercitare a dreptului de anulare, înainte de încheierea contractului.

36. Articolul 31 alineatul (1) din A treia directivă privind asigurarea de viață a omis de asemenea să definească aceste consecințe sau să menționeze dacă ele trebuiau stabilite în conformitate cu legislația statului membru competent. Articolul 31 alineatul (4) nu menționa decât că legislația statului membru al angajamentului reglementa normele de aplicare a acestui articol și a anexei II.

37. În acest context, A doua și A treia directivă privind asigurarea de viață se opun ca un stat membru să prevadă că, în condițiile în care informațiile relevante – inclusiv informațiile privind dreptul de anulare – nu au fost comunicate (în mod corespunzător) titularului poliței, dreptul de anulare nu poate fi exercitat decât în cel mult un an de la plata celei dintâi prime de asigurare?

38. Considerăm că nu este sarcina Curții să stabilească în mod exhaustiv care sunt consecințele necomunicării informațiilor obligatorii. Dimpotrivă, sarcina de a transpune A treia directivă privind asigurarea de viață (în mod specific articolul 31) într-un mod care este în conformitate cu dreptul Uniunii și în special cu principiile securității juridice, proporționalității și efectivității le revine statelor membre.

39. În opinia noastră, statele membre nu pot pur și simplu să nu prevadă *nicio* consecință pentru neîndeplinirea obligației de comunicare. Aceasta ar presupune nu numai că asigurătorul nu va mai avea niciun interes să respecte obligația de comunicare a informațiilor, ci și că potențialul cumpărător al asigurării de viață nu va mai beneficia de protecție. În același timp, considerăm că A doua și A treia directivă privind asigurarea de viață nu obligau statele membre să prevadă că un contract va fi lipsit de validitate ori de câte ori nu era îndeplinită obligația de comunicare a informațiilor înainte de încheierea contractului. O astfel de sancțiune s-ar putea să nu fie întotdeauna un remediu proporțional și eficient.

40. Astfel, de exemplu, este posibil ca asigurătorul să nu fi comunicat *nicio* informație sau o parte substanțială din informațiile enumerate în secțiunea A din anexa II la A treia directivă privind asigurarea de viață. În aceste condiții, este greu de imaginat cum ar fi putut să fie încheiat un contract dacă o parte ar fi fost lipsită de toate informațiile esențiale privind contractul sau de o parte semnificativă a acestora.

41. De asemenea, s-ar putea întâmpla să nu fi fost comunicate numai informațiile privind dreptul de anulare și modalitățile de exercitare ale acestuia și ca, în alte privințe, potențialul cumpărător să fi fost informat în mod corect. În aceste împrejurări, cumpărătorul nu ar fi cunoscut numai protecția mai largă pe care i-o conferea dreptul de anulare. Pare puțin probabil că o persoană care a decis deja să încheie un contract de asigurare de viață ar fi fost descurajată să procedeze astfel aflând că ar fi beneficiat de o protecție mai largă conferită de dreptul de anulare. Un stat membru ar putea decide că măsura adecvată în aceste împrejurări este să acorde titularului poliței, după ce a fost informat în mod corect cu privire la dreptul său de anulare, un anumit termen în care să poată să își exercite dreptul respectiv. În subsidiar, un stat membru ar putea decide să acorde titularului poliței o protecție mai mare sau ar putea să ia în considerare aspectul dacă titularul poliței a dorit să declare contractul ca fiind lipsit de validitate¹³.

42. Amintim că, în ceea ce privește dreptul de reziliere prevăzut de Directiva privind vânzările la domiciliul clientului¹⁴, Curtea a subliniat, în Hotărârea Heininger, că, „în cazul în care consumatorul nu are cunoștință despre existența unui drept de revocare, acesta se află în imposibilitatea de a-l exercita”¹⁵. Cauza Heininger a implicat o reglementare germană potrivit căreia un consumator care nu a primit informațiile obligatorii putea să exercite dreptul de revocare până în momentul în care ambele părți își îndeplineseră obligațiile contractuale, însă nu putea să exercite acest drept la mai mult de un an de la data la care și-a declarat intenția de a încheia contractul. Curtea a statuat de asemenea că motivele de securitate juridică nu pot justifica limitarea perioadei în care poate fi exercitat dreptul de revocare în măsura în care acestea implică o limitare a drepturilor conferite în mod expres consumatorilor pentru a-i proteja împotriva riscului legat de faptul că instituțiile de credit au decis să încheie contracte în afara spațiilor comerciale¹⁶.

13 — În contextul Directivei 85/577/CEE a Consiliului din 20 decembrie 1985 privind protecția consumatorilor în cazul contractelor negociate în afara spațiilor comerciale (JO L 372, p. 31, Ediție specială, 15/vol. 1, p. 188, denumită în continuare „Directiva privind vânzările la domiciliul clientului”), a se compara de exemplu cu Hotărârea din 17 decembrie 2009, Martín Martín (C-227/08, Rep., p. I-11939, punctele 34 și 35). [Această directivă va fi abrogată de la 13 iunie 2014 prin Directiva 2011/83/UE a Parlamentului European și a Consiliului din 25 octombrie 2011 privind drepturile consumatorilor, de modificare a Directivei 93/13/CEE a Consiliului și a Directivei 1999/44/CE a Parlamentului European și a Consiliului și de abrogare a Directivei 85/577/CEE a Consiliului și a Directivei 97/7/CE a Parlamentului European și a Consiliului (JO L 304, p. 64)].

14 — A se vedea nota de subsol 13 de mai sus. Observăm că, în cuprinsul acestor diferite directive, legiuitorul nu a adoptat o abordare uniformă a obligației de comunicare a informațiilor și a dreptului de anulare înainte de încheierea contractului; nici repartizarea competențelor între Uniune și statele membre nu este descrisă în mod uniform. Jurisprudența Curții referitoare la Directiva privind vânzările la domiciliul clientului nu poate, așadar, să fie transpusă automat la A doua și la A treia directivă privind asigurarea de viață: elementele specifice unei anumite directive aflate în discuție trebuie să fie deosebite de elementele care se aplică în general.

15 — Hotărârea din 13 decembrie 2001, Heininger (C-481/99, Rec., p. I-9945, punctul 45); a se vedea de asemenea punctul 60 din Concluziile avocatului general Léger prezentate în cauza în care s-a pronunțat Hotărârea Heininger, precum și Hotărârea din 10 aprilie 2008, Hamilton (C-412/06, Rep., p. I-2383, punctul 33), și Hotărârea Martín Martín, citată la nota de subsol 13, punctele 25 și 26.

16 — Hotărârea Heininger, citată la nota de subsol 15, punctul 47.

43. Există diferențe semnificative între Directiva privind vânzările la domiciliul clientului și A doua și A treia directivă privind asigurarea de viață. Acestea fiind spuse, suntem de acord cu opinia Curții exprimată în Hotărârea Heininger în sensul că drepturile consumatorilor nu ar trebui atenuate cu scopul de a oferi securitate juridică unui vânzător care nu a comunicat în mod adecvat și în timp util consumatorului informații care i-ar fi permis acestuia din urmă să își exercite dreptul de revocare în termenul prevăzut de legiuitorul Uniunii¹⁷.

44. În opinia noastră, aceleași considerații ar trebui să se aplice și în cazul celei de A doua și al celei de A treia directive privind asigurarea de viață.

45. Ca și în cazul consumatorului dintr-un contract de vânzare la domiciliul clientului, titularul unei polițe de asigurare este partea mai vulnerabilă din raportul contractual cu asigurătorul. Acesta trebuie informat cu privire la implicațiile contractului respectiv pentru a putea face o alegere informată, atât în ceea ce privește asigurătorul, cât și contractul, înainte de a fi obligat din punct de vedere juridic de acest contract. La fel ca Directiva privind vânzarea la domiciliul clientului, A doua și A treia directivă privind asigurarea de viață au pus în sarcina asigurătorului obligația de a comunica informațiile necesare¹⁸. Această parte nu ar trebui să poată invoca securitatea juridică pentru a remedia o situație cauzată de propria neîndeplinire a unei obligații de drept al Uniunii care constă în comunicarea unei liste clare de informații¹⁹.

46. Adăugăm că plata celei dintâi prime de asigurare poate fi considerată o dovadă a faptului că titularul poliței a intenționat să fie obligat prin contract pe baza *informațiilor privind acest contract care i-au fost comunicate anterior sau la momentul respectiv*. Cu toate acestea, din cauza omisiunii asigurătorului, titularul poliței nu a primit toate informațiile pe care dreptul Uniunii le consideră relevante pentru încheierea contractului.

47. Titularul unei polițe care nu a fost informat de către asigurător cu privire la dreptul său de anulare poate afla despre acest drept și prin alte mijloace, însă asigurătorul tot nu a respectat obligația impusă de A treia directivă privind asigurarea de viață transpusă în dreptul național. Asigurătorul nu are dreptul să invoce această neîndeplinire a obligațiilor (presupunând că ar putea dovedi că titularul poliței a cunoscut dreptul de anulare) pentru a susține că perioada de anulare a expirat. Numai în cazul în care asigurătorul poate dovedi că a comunicat toate informațiile necesare există un nivel suficient de securitate juridică astfel încât perioada de anulare să poată curge și să poată expira în mod normal.

48. Totuși, acest lucru nu înseamnă că, în cazul în care cunoaște sau află prin alte mijloace despre dreptul său de anulare, titularul poliței nu se poate retrage înainte ca asigurătorul să îi comunice aceste informații. Și în acest caz, ar însemna că asigurătorului i se permite să beneficieze de propria sa neîndeplinire a obligației de comunicare pentru a-i refuza titularului poliței exercitarea dreptului său.

49. Pentru aceste motive, conchidem că articolul 15 din A doua directivă privind asigurarea de viață și articolul 31 din A treia directivă privind asigurarea de viață s-au opus ca un stat membru să prevadă că dreptul de anulare nu mai poate fi exercitat după un an de la plata celei dintâi prime de asigurare, indiferent dacă asigurătorul a informat sau nu a informat în mod adecvat și în timp util titularul poliței cu privire la acest drept. Potrivit unei astfel de norme, perioada de anulare expiră ca urmare a îndeplinirii obligațiilor contractuale de către titularul poliței (prin plata primei datorate) și în pofida neîndeplinirii de către asigurător a obligației sale legale de a comunica informațiile necesare titularului poliței. Un astfel de rezultat ar fi nedrept.

17 — Într-o altă cauză care a implicat Directiva privind vânzările la domiciliul clientului, Curtea a adoptat un raționament similar în ceea ce privește consecințele nerespectării obligației de informare a consumatorului cu privire la dreptul său de revocare: a se vedea de exemplu Hotărârea din 25 octombrie 2005, Schulte (C-350/03, Rec., p. I-9215, punctele 100 și 101).

18 — A se vedea punctul 8 de mai sus.

19 — Ca răspuns la o întrebare care i-a fost adresată în timpul ședinței, guvernul german a admis că modelul poliței favoriza asigurătorul.

50. Această concluzie poate fi suficientă pentru ca instanța de trimitere să pronunțe o soluție în prezenta cauză. Cu toate acestea, vom examina pe scurt aspectul dacă articolul 15 alineatul (1) din A doua directivă privind asigurarea de viață s-a opus sau nu s-a opus ca un stat membru să prevadă o perioadă de anulare care să fie mai mare de 14-30 de zile de la notificarea încheierii contractului.

51. În opinia noastră, articolul 15 alineatul (1) din A doua directivă privind asigurarea de viață preciza în mod clar că perioada de anulare nu putea fi mai scurtă de 14 zile începând de la data notificării încheierii contractului. Această perioadă putea fi cuprinsă între 14 și 30 de zile. Așadar, articolul 15 alineatul (1) stabilea atât o limită inferioară, cât și o limită superioară a perioadei de anulare pe care statele membre puteau să o prevadă în legislația lor. Limita inferioară era în mod clar prevăzută pentru a asigura un nivel minim de protecție pentru titularul poliței. Părea logic să se prevadă de asemenea o limită superioară pentru a asigura securitatea juridică atât a titularului poliței, cât și a asigurătorului.

52. Ce se întâmplă în cazul în care contractul de asigurare de viață nu a fost încheiat în conformitate cu cerințele prevăzute de A doua și de A treia directivă privind asigurarea de viață? În special, ce se întâmplă dacă informațiile descrise la articolul 31 din A treia directivă privind asigurarea de viață nu au fost comunicate titularului poliței decât mai târziu?

53. În această situație, pentru motivele pe care le-am stabilit deja, titularul poliței trebuie să aibă posibilitatea să anuleze contractul într-o perioadă care începe să curgă de la data comunicării informațiilor relevante.

54. În acest caz, titularului poliței ar trebui să i se acorde o perioadă de anulare mai mare decât limita superioară stabilită la articolul 15 alineatul (1) din A doua directivă privind asigurarea de viață?

55. Considerăm că răspunsul este negativ.

56. Deși articolul 15 din A doua directivă privind asigurarea de viață preciza punctul de plecare al perioadei de anulare în aceste împrejurări²⁰, considerăm că legislația națională nu poate să prevadă că titularul unei polițe are dreptul de a anula contractul după expirarea unei perioade care este mai mare decât limita superioară stabilită în mod expres în această dispoziție.

Presupunând că articolul 5a din VVG în versiunea sa inițială nu privea dreptul de anulare: A doua și A treia directivă privind asigurarea de viață se opuneau formării unui contract de asigurare de viață în temeiul acestei dispoziții?

57. În ipoteza în care instanța de trimitere decide că dreptul descris la articolul 5a din VVG în versiunea sa inițială este diferit de dreptul de anulare menționat la articolul 15 din A doua directivă privind asigurarea de viață, este important să analizăm dacă A doua și A treia directivă privind asigurarea de viață se opuneau ca statele membre să adopte un model precum modelul de remitere a unei polițe pentru formarea unui contract de asigurare de viață. În cazul unui răspuns negativ, întrebarea preliminară este în fapt ipotetică.

58. Ambele directive²¹ se aplicau formării și anulării contractului de asigurare de viață. Dispozițiile relevante ale acestor directive priveau cinci etape diferite: (i) formarea contractului; (ii) încheierea contractului; (iii) notificarea titularului poliței cu privire la încheierea contractului; (iv) începerea unei perioade de anulare după această notificare și (v) anularea posibilă a contractului în această perioadă.

20 — A se vedea punctele 34-49 de mai sus.

21 — Articolul 15 din A doua directivă privind asigurarea de viață, astfel cum a fost modificat prin A treia directivă privind asigurarea de viață, și articolul 31 din A treia directivă privind asigurarea de viață.

59. În ceea ce privește etapa menționată la punctul (i), articolul 31 alineatul (1) din A treia directivă privind asigurarea de viață prevedea că informațiile enumerate în secțiunea A din anexa II la această directivă trebuiau comunicate potențialului cumpărător *înainte de încheierea* contractului. În special, pentru a permite titularului poliței să ia o decizie informată, considerăm că trebuia să fie informat *înainte să aleagă un anumit asigurător și un anumit tip de contract*. Obiectivul acestei obligații de comunicare a informațiilor era să permită potențialului cumpărător să aleagă contractul care se potrivea cel mai bine nevoilor sale și să i se furnizeze „informații clare și exacte cu privire la caracteristicile esențiale ale produselor care îi sunt propuse, precum și datele de contact ale organismelor în fața cărora pot formula reclamații titularii de polițe, persoanele asigurate sau beneficiarii contractelor”²². Această comunicare trebuia să includă de asemenea informații cu privire la modalitățile de exercitare a dreptului de anulare a contractului²³.

60. În ceea ce privește etapele menționate la punctele (ii)-(v), articolul 15 din A doua directivă privind asigurarea de viață prevedea că, ulterior încheierii contractului și notificării acestui fapt, titularul putea să anuleze contractul într-o perioadă de anulare limitată. În mod evident, nu putea fi anulat un contract care nu era încă încheiat, întrucât nu exista o ofertă și o acceptare a ofertei care să conducă la un acord între părți de a fi obligate prin termenii specifici ai contractului.

61. Rezultă că A doua și A treia directivă privind asigurarea de viață, coroborate, impuneau ca anumite informații să fie comunicate (viitorului) titular al poliței *înainte de încheierea* contractului și prevedeau că acesta trebuia să dispună de o perioadă de anulare de 14-30 de zile *ulterior* notificării acestei încheieri. Măsurile naționale care nu îndeplineau aceste cerințe erau, așadar, interzise de respectivele directive.

62. În măsura în care legislația națională permitea ca formarea contractului de asigurare de viață să fie realizată astfel încât să excludă comunicarea informațiilor relevante într-un mod adecvat și în timp util în conformitate cu articolul 31 alineatul (1) din A treia directivă privind asigurarea de viață, se pare că aceasta era interzisă de directiva respectivă. Obligația de comunicare a informațiilor ar fi fost atenuată dacă aceste informații ar fi fost comunicate *numai după ce titularul poliței și-a prezentat oferta și a optat astfel pentru un asigurător și un tip de contract*.

63. În cazul în care legislația unui stat membru ar prevedea o perioadă în care solicitantul ar putea să retracteze încheierea contractului și ar menționa că în această perioadă *contractul nu este încă încheiat*, atunci, în mod evident, perioada respectivă nu ar fi o perioadă de anulare în sensul articolului 15 alineatul (1) din A doua directivă privind asigurarea de viață, iar acest drept de retractare ar face mai degrabă parte din etapa menționată la punctul (i) (formarea contractului) decât din orice altă etapă ulterioară.

64. În aceste împrejurări, legislația statului membru ar fi trebuit să prevadă că, după expirarea perioadei în care solicitantul putea să își exprime intenția de a nu fi obligat prin contract [etapa menționată la punctul (ii)], titularul poliței trebuia să fie notificat cu privire la încheierea contractului [etapa menționată la punctul (iii)], iar titularul poliței avea dreptul de a anula contractul într-o perioadă ulterioară încheierii acestuia [etapele menționate la punctele (iv) și (v)], *distinctă* de perioada în care acesta putea să retracteze încheierea contractului [etapa menționată la punctul (ii)]. Altfel, se poate interpreta că, la momentul în care a fost încheiat contractul, perioada de anulare expirase deja.

22 — Considerentul (23) al celei de A treia directive privind asigurarea de viață.

23 — A se vedea punctul 9 de mai sus.

Consecințe

65. Legea aplicabilă litigiului din procedura principală dintre domnul Endress și Allianz – ambii particulari – este legea germană. Această lege trebuie interpretată de instanța de trimitere astfel încât să asigure conformitatea cu dreptul Uniunii, în special cu A doua și cu A treia directivă privind asigurarea de viață, care erau aplicabile la momentul încheierii contractului. Cu toate acestea, potrivit unei jurisprudențe constante, într-un litigiu între doi particulari, aceste directive nu pot, prin ele însele, crea obligații în sarcina un particular și nu pot fi, așadar, invocate ca atare împotriva acestuia²⁴.

66. Am ajuns la concluzia că articolul 15 din A doua directivă privind asigurarea de viață și articolul 31 din A treia directivă privind asigurarea de viață trebuie interpretate în sensul că (i) se opun ca un stat membru să prevadă că dreptul de anulare nu poate fi exercitat decât într-un an de la plata celei dintâi prime de asigurare, indiferent dacă asigurătorul a informat sau nu a informat în mod adecvat și în timp util titularul poliței cu privire la acest drept, și că (ii) se opun ca un stat membru să nu prevadă că anumite informații obligatorii trebuie comunicate (viitorului) titular al poliței *înainte* de încheierea contractului și că acesta trebuie să dispună de o perioadă de anulare cuprinsă între 14 și 30 de zile *ulterior* notificării acestei încheieri.

67. Oricare dintre aceste concluzii ar putea să aibă implicații considerabile asupra situației domnului Endress și a asigurătorului din procedura principală.

68. Care sunt aceste implicații va depinde în special de măsura în care instanța de trimitere poate interpreta legea germană în conformitate cu A doua și cu A treia directivă privind asigurarea de viață. În această privință, potrivit jurisprudenței Curții, instanța de trimitere trebuie „să ia în considerare ansamblul dreptului național pentru a aprecia în ce măsură acesta poate fi aplicat astfel încât să nu conducă la un rezultat contrar celui prevăzut de directiva în cauză”²⁵. Aceasta presupune că instanța de trimitere este obligată să aplice metodele de interpretare recunoscute de dreptul național care permit, în anumite împrejurări, ca o dispoziție de drept național să fie interpretată astfel încât să evite conflictul cu altă normă de drept național sau astfel încât domeniul de aplicare al acestei dispoziții să fie limitat prin aplicarea ei numai în măsura în care este compatibilă cu norma vizată²⁶. În același timp, obligația de a interpreta dreptul național în conformitate cu directiva „este limitată de principiile generale de drept și în special de principiile securității juridice și neretroactivității” și „nu poate fi utilizată ca temei pentru o interpretare *contra legem* a dispozițiilor de drept național”²⁷.

69. În cazul în care rezultatul impus prin directivele relevante nu poate fi realizat în acest mod, atunci, potrivit unei jurisprudențe constante, respectiva reglementare națională trebuie înlăturată²⁸ și, în măsura în care a existat un prejudiciu, iar acest prejudiciu se datorează încălcării de către un stat membru a obligațiilor care îi revin, instanța de trimitere trebuie „să apere dreptul consumatorilor prejudiciați de a obține despăgubiri în conformitate cu dreptul național în materie de răspundere”²⁹.

24 — A se vedea Hotărârea din 5 octombrie 2004, Pfeiffer și alții (C-397/01-C-403/01, Rec., p. I-8835, punctul 108 și jurisprudența citată).

25 — Hotărârea Pfeiffer și alții, citată la nota de subsol 24, punctul 115 și jurisprudența citată.

26 — Hotărârea Pfeiffer și alții, citată la nota de subsol 24, punctul 116.

27 — A se vedea Hotărârea din 4 iulie 2006, Adeneler și alții (C-212/04, Rec., p. I-6057, punctul 110 și jurisprudența citată).

28 — Hotărârea din 19 ianuarie 2010, Küçükdeveci (C-555/07, Rep., p. I-365, punctul 51 și jurisprudența citată).

29 — A se vedea Hotărârea din 14 iulie 1994, Faccini Dori (C-91/92, Rec., p. I-3325, punctul 29), și, mai recent, Hotărârea Adeneler și alții, citată la nota de subsol 27, punctul 112 și jurisprudența citată.

Efectul în timp al hotărârii Curții

70. Allianz a solicitat ca, în măsura în care apreciază că A doua și A treia directivă privind asigurarea de viață se opuneau unei reglementări naționale precum norma privind termenul de un an, Curtea să limiteze efectele în timp ale hotărârii sale³⁰. În acest context, Allianz susține că această hotărâre ar putea influența peste 108 milioane de contracte încheiate între 1995 și 2007, în baza cărora au fost plătite prime în valoare totală de aproximativ 400 de miliarde de euro³¹. Allianz susține că ea însăși a încheiat în perioada menționată aproximativ 9 milioane de astfel de contracte, în urma cărora a încasat prime de aproximativ 62 de miliarde de euro.

71. Limitarea efectelor în timp ale unei hotărâri este o soluție excepțională, la care Curtea a recurs numai în cazul în care (i) „există un risc de repercusiuni economice grave, cauzate mai ales de numărul mare de raporturi juridice constituite cu bună-credință pe baza reglementării considerate ca fiind în mod legal în vigoare”, și (ii) „atunci când reieșea că particularii și autoritățile naționale au fost determinați să adopte un comportament neconform dreptului Uniunii ca urmare a unei incertitudini obiective și importante privind domeniul de aplicare al normelor de drept al Uniunii, incertitudine la care contribuise eventual și comportamentul altor state membre sau al Comisiei Europene”³². Consecințele financiare nu pot justifica, în sine, această măsură excepțională³³.

72. În prezenta cauză, considerăm că nu există elemente suficiente pentru a justifica limitarea în timp a efectului hotărârii Curții. Nu există niciun element prezentat Curții care să indice că contractele de asigurare de viață care pot fi influențate de hotărârea sa vor fi anulate, costurile economice rezultate pentru asiguratorii sau măsura în care există un risc de repercusiuni economice grave. Nu suntem convingși nici de faptul că „incertitudinea obiectivă și importantă” privind dispozițiile Uniunii în discuție a determinat cel puțin autoritățile naționale fie să mențină modelul de remitere a unei polițe, fie să utilizeze plata celei dintâi prime de asigurare ca punct de plecare pentru calculul perioadei relevante potrivit normei privind termenul de un an.

Concluzie

73. În lumina celor de mai sus, propunem ca răspunsul Curții la întrebarea adresată de Bundesgerichtshof să fie următorul:

„Articolul 15 alineatul (1) din Directiva 90/619/CEE a Consiliului din 8 noiembrie 1990 de coordonare a actelor cu putere de lege și a actelor administrative privind asigurarea directă de viață, de stabilire a dispozițiilor destinate să faciliteze exercitarea eficientă a libertății de a presta servicii și de modificare a Directivei 79/267/CEE coroborat cu articolul 31 din Directiva 92/96/CEE a Consiliului din 10 noiembrie 1992 de coordonare a actelor cu putere de lege și a actelor administrative privind asigurarea directă de viață și de modificare a Directivelor 79/267/CEE și 90/619/CEE trebuie interpretat în sensul că se opune unei dispoziții naționale conform căreia dreptul de anulare a unui contract de asigurare de viață se stinge în termen de cel mult un an de la plata celei dintâi prime de asigurare, indiferent dacă titularul poliței a fost informat sau nu a fost informat cu privire la acest drept în mod adecvat și în timp util.”

30 — A se vedea de exemplu argumentul similar prezentat de bancă în cauza Heining, citată la nota de subsol 15, punctul 49.

31 — Având în vedere că populația Germaniei era estimată în 2010 la 82 de milioane de locuitori, este oarecum dificil să acceptăm afirmația conform căreia în perioada 1995-2007 au fost încheiate peste 108 milioane de contracte de asigurare de viață.

32 — A se vedea Hotărârea din 13 decembrie 2012, Forposta și ABC Direct Contact (C-465/11, punctul 45 și jurisprudența citată).

33 — Hotărârea Forposta și ABC Direct Contact, citată la nota de subsol 32, punctul 47 și jurisprudența citată.